

Ígéretes tehetséget veszített a magyar történet- társadalom

In memoriam Csíky Balázs (1978–2016)¹

Március 3-án a piliscsaba-klotildligeti plébániatemplomban gyászistentiszteletre gyűltünk össze. Egy fiatalon, mindössze 37 évesen elhunyt történetstársunkért szolt a mise, Csíky Balázstért. A gyertyák közé kihelyezett urna előtt négy-öt óriási vázában sorakoztak a főként fehér színű rózsák és liliomok, a szeretet és megbecsülés virágai. Nem tudtam elfogultság és megindultság nélkül részt venni ezen az eseményen, hiszen Balázst már öt-hat éve ismertem, kölcsönösen érdeklődtünk egymás munkássága iránt és az MTA-PPKE 'Lendület' Egyháztörténeti Kutatócsoportban kollégám volt. Éppen ezért megemlékező írásomban sem tudok teljesen objektív lenni, bár törekszek a tényyszerűsége, kiemelve Balázs életművéből a meghatározó mozzanatokat, illetve azokat a szakmai eredményeit, amelyekre méltán büszke lehetett, és amelyre az utókor is építhet.

1978-ben született Budapesten. Középiskolai tanulmányait a pannonhalmi bencés gimnáziumban végezte 1993 és 1997 között. Már ekkor érdekelte a történelem, amelyet az 1997-ben OKTV-n elért 17. helyezése is alátámaszt.² Majd az ELTE Bölcsészettudományi Karára járt, ahol 2003-ban történelem és levéltár szakon, 2004-ben politológiából szerzett diplomát. Egyetemi éveit alatt kezdett publikálni. Első tanulmányaiban helytörténeti témákat érintett, illetve női szerzetesrendek tevékenységét elemezte. 2001-ben a Szentségi Jézus Szolgálói Kis Társaságának 1925 és 1950 közötti magyarországi jelenlétéről írt, melynek sajátossága az volt, hogy a Szent József Hospitium Egyesületen keresztül fejtette ki működését. A rend azután került érdeklődése előterébe, hogy a klotildligeti plébániatemplom tetőszerkezetének felújítása során egy szerencsés véletlennek köszönhetően a padlásról előkerültek e rend iratai. Ezt egészítette ki egyéb levéltári kutatásaival.³ A témával Gergely Jenő és Puskely Mária témavezetésével az Országos Tudományos Diákköri Konferencián is indult, ahol 2001-ben harmadik helyezést ért el.⁴ Ugyanebben az évben Mózesy Gergellyel a Páli Szent Vincéről Nevezett Szatmári Irgalmas Nővérek szerzetesrend tagjainak 1948-as cecei alkalmazásáról – kántorként, hitoktatóként és sekrestyésként – és a távol levő filia megközelítésének problémájáról írtak és ezzel kapcsolatban közöltek forrásokat. A kérdés az volt, hogy megfér-e a rendi viselet és a kerékpár egymás mellett. Ugyanakkor a közölt levelezés nem elsősorban emiatt volt fontos, hanem mivel értékes adaléokra bukkantak Mindszenty József primás és édesanyja 1949. május 30-i találkozója

¹ Készült az MTA-PPKE 'Lendület' Egyháztörténeti Kutatócsoport keretében.

² Vö. Almanach. Az Országos Tudományos Diákköri Tanács kiadványa 2013. Pro Scientia aranyérmesek és mestertanárok, 2003. Szerk.: Koósné Török Erzsébet – Koós Sándor – Réti Gabriella. Bp., 2003. (Tudományos Diákköri Füzetek) (továbbiakban: Almanach, 2003.) 45. p.

³ CSÍKY BALÁZS: A Szent József Hospitium egyesület. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum*, 2001. 1–2. sz. 101–121. p.

⁴ Vö. Almanach, 2003. 45. p.

előzményéről.⁵ 2002-ben szintén egy női szerzetesrend tevékenységébe engedett bepillantást Balázs tanulmánya, az angolkisasszonyok 1939-ben megnyílt polgári iskolája történetébe.⁶ Tudományos tevékenységén kívül a 2000/2001-es tanévben az ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszéken demonstrátori feladatokat is ellátott.⁷

Tehát már némi publikációs múlttal és történelmi tapasztalattal rendelkezett, amikor 2002/2003-ban két beadvánnyal részt vett az Országos Tudományos Diákköri Konferencián, és az egyetemisták budapesti Szent Imre köréről írt dolgozatával – mely az első felekezeti jellegű diákegyesület volt a Pázmány Péter Tudományegyetemen – a Humán Tudományi Szekcióban első helyezést ért el.⁸ A másik dolgozatát, amely a *Szerzetesek Pilis-csabán a 20. században* címet viselte, a Társadalomtudományi Szekcióban különdíjjal értékelték.⁹ Továbbá elnyerte a Pro Scientia aranyérmet is. Ezt a kitüntetést csak az egyetemi éveik alatt kiemelkedő tanulmányi teljesítményt nyújtó diákoknak adják – ebbe beleértve az előadásokat, tudományos alkotásokat is –, akik az általuk önképzés keretében művelt szakterületen elért eredményeikről díjnyertes pályamű formájában számot adnak az Országos Tudományos Diákköri Konferencián. Közülük is egy bizottság választja ki a legkiválóbbakat. Balázs közéjük tartozott.¹⁰ Később a kétévente megrendezésre kerülő konferenciájukon is rendszeresen részt vett és publikált az ebből megjelenő tanulmánykötetekben.¹¹

⁵ CSÍKY BALÁZS – MÓZESSY GERGELY: Rendi hagyomány és modernitás konfliktusa – diktatúrák szorításában. In: *Egyháztörténeti Szemle*, 2001. 2. sz. 125–133. p.

⁶ Pontosabban abban az évben még csak az előkészítő tanfolyama. Vö. CSÍKY BALÁZS: Az angolkisasszonyok iskolája Klotildligeten. In: *Sic Itur ad Astra*, 2002. 4. sz. 151–183. p.

⁷ Vö. Almanach, 2003. 45. p.

⁸ Témavezetője Szögi László volt. Vö.: Országos Tudományos Diákköri Tanács. Online: http://www.otdt.hu/OTDK/XXVI.OTDK/Eredmenyek-2016.marcius.Eredmenyeit_tobb_helyen_publicalta:_CSIKY_BALAZS:_Az_első_felekezeti_egyetemi_diákegyesület_a_Budapesti_Tudományegyetemen. In: Pro Scientia Aranyérmesek VI. Konferenciája. Miskolc, 2003. november 28–30. Előadások. Szerk.: Pásztori Bernadett – Szatmári Alexandra. Miskolc, 2003. 39–43. p.; Uő: A Szent Imre Kör, 1888–1946. In: *KÚT*, 2003. 3–4. sz. 130–141. p.; Uő: A Szent Imre Kör. In: Szent Imre 1000 éve. Tanulmányok Szent Imre tiszteletére születésének ezredik évfordulója alkalmából. Szerk.: Kerny Terézia. Székesfehérvár, 2007. (A Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum kiadványai 1.) 145–151. p.

⁹ Gergely Jenő témavezetésével. Vö.: Országos Tudományos Diákköri Tanács. Online: <http://www.otdt.hu/OTDK/XXVI.OTDK/Eredmenyek-2016.marcius>.

¹⁰ A díj odaítélésének feltételeiről: Almanach, 2003. 12–16. p.

¹¹ CSÍKY BALÁZS: A helytörténetírás szerepe a XXI. században. In: Pro Scientia Aranyérmesek VII. Konferenciája. Gödöllő, 2004. november 26–28. Előadások. Szerk.: Pásztori Bernadett – Radnai Márton – Falusi Eszter. Bp., 2007. 11–17. p.; Uő: Serédi Jusztinián hercegprímás beszédei. In: Pro Scientia Aranyérmesek VIII. Konferenciája. Pécs, 2006. november 23–25. Előadások. Szerk.: Nagyné Molnár Angelika – Radnai Márton. Bp., 2008. 75–79. p.; Uő: Egyházi házasság vagy polgári esküvő? In: Pro Scientia Aranyérmesek IX. Konferenciája. Kaposvár, 2008. október 2–4. Előadások. Szerk.: Szele Bálint. Bp., 2009. 155–160. p.; Uő: A trianoni határok revíziójának egyházi politikai összefüggései a két világháború között. In: Pro Scientia Aranyérmesek X.

Történeti pályája lendületesen indult felfelé, először a magyar egyháztörténészek jelenlegi nesztorával, Adriányi Gáborral publikált Nyisztor Zoltánról, aki római katolikus pap, és hosszabb ideig a *Magyar Kultúra* című folyóirat szerkesztője volt.¹² Művét már eddig is sokan forgatták, és véleményem szerint a katolikus újságírás történetével foglalkozó kollégák számára a jövőben is alapmű lesz. Doktori tanulmányait 2003-tól 2006-ig az ELTE-n végezte, a 20. századi egyháztörténeti kutatások két meghatározó személyisége, Gergely Jenő és Balogh Margit témavezetése alatt bontogatta szárnyait. Egyetemi évei alatt több ösztöndíjat is elnyert, melyek közül a fontosabbak: 2000-től 2003-ig minden évben az ELTE BTK tudományos ösztöndíját, 2003-ban a Politikátörténeti Alapítvány tudományos ösztöndíját, 2003-ban és 2004-ben a Pro Renovanda Cultura Hungariae „Diákok a tudományért” Szakalapítvány ösztöndíját, 2003–2004-ben parlamenti ösztöndíjat az Országgyűlés Hivatalában, 2005–2006-ban, valamint 2007-ben pedig az MTA-Sasakawa Young Leaders Fellowship Fund ösztöndíját.¹³

Disszertációját a Horthy-korszak egyik legmeghatározóbb egyházi személyisége, Serédi Jusztinián hercegprímási tevékenységéből írta, és 2010 őszén védte meg kiváló eredménnyel.¹⁴ Publikálására még nem került sor, de amikor 2015-ben Bolyai ösztöndíjas tudományos munkatársként az MTA-PPKE 'Lendület' Egyháztörténeti Kutatócsoportba belépett, vállalta az ennek keretében történő átdolgozását, bővítését vatikáni forrásokkal és megjelentetését. Január végi kórházi látogatásunkkor Tusor Péterrel meg is ígértünk neki, és a leendő nyitóképet is megbeszéltük. Első helyen Rómában az Aventinuson, a máltai lovagrend Villa Magistrale sull' Aventino palotája kapujának kulcslyukából élénk táruoló csodálatos panorámát említette, ahol a virágba boruló lugas a Szent Péter bazilika monumentális kupolájára vezet a kíváncsi tekinteteket. A kérés talán nem véletlen, hiszen Balázs többször végzett kutatásokat a Vatikáni Titkos Levéltárban, illetve az Államtitkárság Történeti Levéltárában: 2009 nyarán, majd 2014 tavaszán és őszén – utóbbit a Lendület-kutatócsoport támogatásával. Vatikáni forrásokat már disszertációjában is felhasznált, majd Serédi Jusztiniánról megjelent publikációi sorában is hivatkozott e forrásanyagra: egykori témavezetője, Gergely Jenő halálának első évfordulójára megjelent tanul-

Konferenciája. Budapest, 2010. szeptember 30–október 03. Előadások. Szerk.: Szöllősi László. Bp., 2011. 135–139. p.; Uő: A szélsőjobboldal és a katolikus egyház viszonya az 1930-as években Magyarországon. In: Pro Scientia Aranyérmesek XI. Konferenciája. Szeged, 2012. november 8–10. Előadások. Szerk.: Szöllősi László. Bp., 2013. 237–242. p.; Uő: A két világháború közötti magyarországi katolikus megújulás a statisztikai adatok fényében. In: Pro Scientia Aranyérmesek XII. Konferenciája. Szerk.: Harsányi Szabolcs Gergő – Szabó Beáta. Eger, 2015. 113–117. p. (A továbbiakban e kötetekre PSAK rövidítéssel, a konferencia száma és a kiadás évszámának megadásával hivatkozok).

¹² ADRIÁNYI GÁBOR – CSÍKY BALÁZS: Nyisztor Zoltán. Bp., 2005.

¹³ Vö.: PSAK XI. 2013, 236. p.

¹⁴ CSÍKY BALÁZS: Serédi Jusztinián hercegprímási tevékenysége. PhD-értekezés, kézirat. Bp., 2010.

mánykötetben,¹⁵ illetve a *Kút* című folyóiratban, ahol Serédi érseki kinevezését elemezte.¹⁶ Ezt fejlesztette tovább az évek során és foglalta egységbe az Erdő Péter bíboros úr 60. születésnapjára írt, *Collectanea Vaticana Hungariae* sorozat keretében megjelent tanulmánykötetben alapos, gondos részletességgel. Serédi Jusztinián esztergomi érseki kinevezéséről vatikáni levéltári források bevonásával tehát a legteljesebb leírás Balázs tollából származik.¹⁷ Szentszéki kutatásai nem csak egy személyre korlátozódtak, a vatikáni levéltárakban végzett gyűjtését hasznosította az első bécsi döntésnek az esztergomi főegyházmegyére gyakorolt hatásának vizsgálatakor,¹⁸ a magyarországi szélsőjobboldal és a katolikus egyház 1930-as évekbeli viszonyának feltérképezésekor – ezzel kapcsolatban több tanulmányt is írt, a legutóbbit már a kutatócsoportunk keretében végzett kutatásokból¹⁹ – és Serédi Jusztinián 1937-es, a kinevezendő magyar püspökök jelölésére vonatkozó javaslatának elemzésekor.²⁰ Az utóbbi témakörrel vett részt a Lendület-kutatócsoport tudományos munkatársaként a 2015. június 12-én Rómában megrendezésre kerülő „Rapporti diplomatici tra la Santa Sede e l’Ungheria. Convegno promosso dall’Ambasciata d’Ungheria presso la Santa Sede e dall’Accademia d’Ungheria in Roma in occasione del 95° anniversario dell’istituzione della Nunziatura di Budapest (1920) e del 25° anniversario dalla sua riapertura (1990)” nemzetközi tudományos konferencián.

Tanulmányai nem pusztán az Apostoli Szentszék és Magyarország kapcsolatára szorítkoztak, bár kétségtelenül ezek bírtak a legnagyobb átütő erővel, hiszen korábban a 2006-ban megnyílt anyagból csak szórványosan jelent meg publikáció.²¹ A magyar levéltárakban fellelhető anyag tanulmá-

¹⁵ CSÍKY BALÁZS: Bőség és hiányok. Néhány módszertani kérdés és kutatási lehetőségek Serédi Jusztinián hercegprímási tevékenységének vizsgálata kapcsán. In: „Alattad a föld, fölötted az ég...” Források, módszerek és útkeresések a történetírásban. Szerk.: Balogh Margit. Bp., 2010. 251–268. p.

¹⁶ CSÍKY BALÁZS: Serédi Jusztinián esztergomi érseki kinevezése. In: *KÚT*, 2010. 2. sz. (Gergely Jenő emlékszám.) 32–49. p.

¹⁷ CSÍKY BALÁZS: Az esztergomi érseki szék betöltése 1927-ben. Vatikáni források fényében. In: Magyarország és a római Szentszék. Források és távlatok. Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére. Szerk.: Tusor Péter. Bp.–Róma, 2012. (Bibliotheca historiae ecclesiae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae. Series 1., *Collectanea Vaticana Hungariae*. Classis 1/8.) 253–279. p.

¹⁸ CSÍKY BALÁZS: Az első bécsi döntés hatása az Esztergomi Főegyházmegyére, 1938–1945. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 2012. 3–4. sz. 79–107. p.

¹⁹ CSÍKY BALÁZS: A magyarországi szélsőjobboldal és a katolikus egyház viszonya az 1930-as években. In: *Közép-Európai Közlemények*, 2013. 4. sz. 78–89. p.; Uő: „A magyar nemzeti szociálistmust lelkiismeretem szerint nem érzem incompatibilisnek pápai kamarási mivoltommal.” Pálffy Fidél ügye. In: *Episcopus, archiabbas benedictinus, historicus ecclesiae*. Tanulmányok Várszegi Asztrik 70. születésnapjára. Szerk.: Somorjai Ádám O.S.B.–Zombori István. Bp., 2016. 423–438. p.

²⁰ CSÍKY BALÁZS: Serédi Jusztinián javaslata a magyar püspökök jelölésének új eljárására 1937-ben. In: Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolatai, 1920–2015. Szerk.: Fejérdy András. Bp.–Róma, 2015. 127–145. p.

²¹ Vő. TUSOR PÉTER – TÓTH KRISZTINA: Az újonnan megnyitott vatikáni fondok és a magyar történetkutatás. In: Magyarország és a római Szentszék. Források és távlatok:

nyozásában és az ezekben végzett kutatásai eredményeinek közreadásában is ugyanennyire színvonalas munkát végzett. E publikációi rendkívül szer-teágazóak, egyrészt disszertációja témaköréhez kötődnek,²² másrészt a Horthy-korszak egyháztörténetének számos jelentős kérdését is felölelik. Foglalkozott magának a rendszernek az önelnevezésével,²³ a trianoni hatá-rok revíziójának egyházpolitikai összefüggéseivel²⁴ és a katolikus rene- szánszsal – mind átfogóan, mind részleteibe menően, beleértve az egyház- művészetet is.²⁵ A Gömbös kormány telepítési tervei és a katolikus egyházi nagyjavadalmások erre adott reflexiói is érdekelték.²⁶ Vizsgálódása fóku- szában állt az is, hogy a legnagyobb magyar felekezetek miként viszonyul- tak a zsidókérdéshez, hogyan vélekedtek a zsidótörvényekről és a deportá-

Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére. Szerk.: Tusor Péter. Bp.–Róma, 2012. (Bibliotheca historiae ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae. Series 1., Collectanea Vaticana Hungariae. Classis 1/8.) 203–252. p. Má- ra ez a tevékenység – különösen Tóth Krisztina, Tusor Péter, Somorjai Ádám O.S.B., Tóth Tamás, Véghseő Tamás, Fejérdy András és Molnár Antal – tevékenységének kö- szönhetően némileg megélnéült.

- ²² CSÍKY BALÁZS: Serédi Jusztinián házassági törvényjavaslata. In: Fejezetek a tegnap világából. Tanulmányok a 19–20. század történelméből. Főszerk.: Gergely Jenő. Bp., 2009. 197–213. p.; Uő: A magyar hercegprímási méltóság jogi helyzete a két világhá- ború között. In: *Jogtörténeti Szemle*, 2012. 1. sz. 35–43. p.; Továbbá Serédi Jusztinián és Vaszary Kolos életútját, tevékenységét vetette össze: CSÍKY BALÁZS: Va- szary Kolos és Serédi Jusztinián bencés hercegprímások: eltérések és párhuzamok. In: Örökség és küldetés: Bencések Magyarországon. Szerk.: Illés Pál Attila – Juhász- Laczik Albin. Bp., 2012. (Művelődéstörténeti műhely. Rendtörténeti konferenciák 7.) 479–552. p. Az utóbbi hercegprímásról külön publikációt is írt. Uő: Vaszary Kolos, a történelemtanár. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum*, 2013. 3–4. sz. 9– 27. p. Kelemen Krizosztom és Serédi Jusztinián kapcsolatát a Magyar Bencés Kong- regáció 500 éves évfordulójához kapcsolódóan Tihanyban megrendezett konferenci- án elemezte 2015. október 3-án.
- ²³ CSÍKY BALÁZS: „Az ellenforradalom a forradalom ikertestvére az erőszakban”. A Hor- thy-rendszer önelnevezésének kérdéséhez. In: *Kommentár*, 2013. 4. sz. 33–47. p.
- ²⁴ PSAK X. 2011. 135–139. p.; Uő: Trianon kérdésköre Kosztolányi Dezső életművében. In: *Sic Itur ad Astra*, 2003. 2–3. sz. 271–292. p.
- ²⁵ CSÍKY BALÁZS: Katolikus megújulás a statisztikai adatok fényében. In: *Litterarum radices amarae, fructus dulces sunt*. Tanulmányok Adriányi Gábor 80. születésnapjá- ra. Szerk.: Klestenitz Tibor–Zombori István. Bp., 2015. 223–241. p.; PSAK XII. 2015. 113–117. p.; BAKU ESZTER – CSÍKY BALÁZS: Hagyomány és újítás: katolikus egyházmű- vészet a két világháború közötti Magyarországon. In: Prohászka-tanulmányok, 2009– 2012. A Székesfehérvári Egyházmegye Prohászka-konferenciáinak előadásai. Szerk.: Mózessy Gergely. Székesfehérvár, 2012. 286–308. p.; CSÍKY BALÁZS: Jubileumi esz- tendők és katolikus megújulás a Horthy-korszakban. In: A 20. század egyház- és tár- sadalomtörténetének metszéspontjai. Tanulmányok a Pécsi Egyházmegye 20. századi történetéből. Szerk.: Bánkúti Gábor – Varga Szabolcs – Vértesi Lázár. Pécs, 2012. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis 8.) 135–157. p.
- ²⁶ CSÍKY BALÁZS: A katolikus nagyjavadalmások és a Gömbös-kormány telepítési tervei. In: *Szociális kérdések és mozgalmak Magyarországon, 1919–1945*. Szerk.: Szilágyi Csaba. Bp., 2008. 131–160. p.

lásokról,²⁷ valamint a jobboldali sajtóról is jelentetett meg egy angol nyelvű tanulmányt.²⁸ A felsorolásból is kitetszik, hogy Balázs jó érzékkel választotta ki azokat a témaköröket, melyek a Horthy-korszak vizsgálatakor a jövőben is mindenképpen a kutatók látóterébe kerülnek, így kutatási eredményeire a későbbiek során is minden bizonnyal építeni fognak.

Balázs nem csak a szakmában meghatározó művek írására törekedett, hanem reflektált történelemszociológiai megjelent munkáira is. Ezt mind magánúton, – melyet beszélgetéseink során és tanulmányaimba való komoly elmélyülésről tanúskodó e-mailen érkező kérdései kapcsán jómagam is megtapasztaltam – mind pedig publikációk formájában megtette.²⁹ Végül, de nem utolsósorban meg kell emlékeznünk arról is, hogy középiskolai oktatást segítő tankönyvek megírásába is bekapcsolódott.³⁰ Fáradhatatlanul dolgozott még betegágyán is, tele volt publikációs ötletekkel, tervekkel, szeretett volna meggyógyulni.³¹ Még ott is tudott optimista és vidám lenni. A „Fogadd a koronát...” *Ünnep és válság, hagyományok és reformkonceptiók, múltpercepciók és jövőképek Magyarország utolsó koronázási szertartása körül* címmel 2016 novemberében Szegeden megrendezésre kerülő konferenciára készült. Tervét azonban már nem valósíthatta meg, mivel alig három hónappal azután hogy kiderült, gyógyíthatatlan rákos betegségben szenved, a halál február 19-én, élete virágában elragadta.

Egy történész életművének értékét nem az adja, hogy milyen hosszú életkort élt meg és milyen terjedelmes a publikációs listája, hanem a tanulmányai használhatósága és minősége. Biztos vagyok benne, hogy Balázs precíz munkamódszerével, logikus, jól felépített tanulmányaival maradandó

²⁷ CSÍKY BALÁZS: A deportálások és a katolikus püspöki kar. In: *Vigilia*, 2014. 3. sz. 171–180. p.; Uő: A zsidótörvényektől a holokausztig. Keresztény egyházi vezetők szerepe és felelőssége Magyarországon. In: *Collegium Doctorum. Magyar református teológia*, 2015. 113–148. p.

²⁸ CSÍKY BALÁZS: Topics in the Hungarian right-wing press. Now and in the past. In: *Intellectual and Cultural Change in Central and Eastern Europe*. Ed. by Böllmann, Felix – Jarolimek, Stefan – Kenzhegalijeva, Makhabbat – Temper, Elena. Frankfurt am Main – New York – Berlin – Bern – Bruxelles – Oxford – Wien, 2007. 93–106. p.

²⁹ Ld. például: CSÍKY BALÁZS: Alkalmazható-e a „klerikális fasizmus” fogalma Magyarországgal kapcsolatban? Észrevételek Bodó Béla cikkéhez. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum*, 2008. 1–2. sz. 77–85. p.; Uő: Források az Apostoli Szentszék és Mindszenty bíboros kapcsolatához. Somorjai Ádám könyveiről. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum*, 2012. 3–4. sz. 222–225. p.

³⁰ Legutóbb például: *Történelem*. II. Történelem munkatankönyv a 11–12. osztály számára. Szerk.: Csíky Balázs, Forgó András, Gianone András, Mózesy Gergely, Soós Viktor Attila, Szilágyi Csaba, Gianone András, Sajgó Krisztián. Budapest, 2013.

³¹ Publikációs listája – a fentiekben említésre nem került művekkel együtt – 2015. július 17-ig bezárólag megtalálható a Magyar Tudományos Művek Tárában (www.mtmt.hu). Némelyek közülük az Academia.edu oldalra teljes terjedelemben feltöltve olvashatók: <https://independent.academia.edu/BalazsCsiky>. (Utolsó letöltés időpontja: 2016. március 7.) Egyik kórházi látogatásunkkor említette, hogy a Bolyai-ösztöndíjban vállalt kötelezettségének is eleget tett, tehát az általam említett 2015 végén és 2016 elején megjelent művein kívül talán posztumusz várható még egy-két tanulmánya megjelenése, továbbá kutatócsoportunk keretében biztosan a Serédíróról szóló könyve kiadása.

dót alkotott, termékeny szellemi örökséget hagyott az utókorra; a magok, amelyeket elvetett, idővel szárba szökkennek, és a 20. századi egyháztörténeti kutatások megélénkülésével és kiteljesedésével bő termést hoznak.

(Tóth Krisztina)